

## Tolv gravar och en guldgubbe från Visingsö

Att påträffa guldgubbar tillhör knappast den arkeologiska vardagen. Det blev dock en realitet vid en arkeologisk undersökning i Brahekyrkan på Visingsö, våren 2002. Undersökningen föranleddes av att människoben hittats i ett raseringslager under kyrkans korgolv i samband med anläggandet av en utrymningstrappa. Benen kommer ursprungligen från kyrkogården till Ströja kyrka, byggd under 1100-talets första hälft. Av denna kyrka återstår endast tornet, som i dag utgör västtorn i Brahekyrkan. Medeltidskyrkans långhus, kor och absid revs på 1630-talet då greve Magnus Brahe lät uppföra Brahekyrkan som monument över sin ätt.

Den arkeologiska undersökningen omfattade en ca 5 m<sup>2</sup> stor yta med omgrävda kyrkogårdslager, totalt en meter tjocka. I dessa fanns ett blandat fyndmaterial från 1600-1800-talen i form av ett bokspänne, fingerring, nålar, knappar, grifflar, kritpipskaft och några kopparmynt samt en medeltida brakteat. Förutom artefakterna påträffades stenhällar tillhörande Brahekyrkans stengolv samt en mur eller fundamentrest av okänd ålder och funktion.

I de omgrävda kyrkogårdslagren hittades även brända ben av människa, får, svin och nöt/häst samt en halv spelbricka och spelbricksfragment av horn. Enligt osteolog Maria Vretemark visar fyndkombinationen av brända ben och spelbrickor att det rör sig om rester av brandlager från en söndergrävd grav. Benen är ojämnt och delvis ofullständigt förbrända vilket tyder på ett stort gravbål där det varit svårt att få en hög och jämn temperatur över hela ytan (Vretemark 2002).

Förutom artefakter och stenkonstruktioner påträffades också tolv gravar i fyra olika skikt, vilka omfattade både barn och vuxna. I två gravar, troligtvis de yngsta, låg de döda i träkistor med delvis kvarsittande kisthandtag. Övriga hade begravts utan kista. Vad gäller armställningar finns Redins A-, C- och D- grupper representerade, d.v.s. armarna utefter sidorna, på bäckenet, lagda över magen respektive korsade över bröstet (Redin 1976, s. 133). En av

de gravlagda med rak armställning hade på bröstet ena skänkeln och halva bygeln till en ullsax. Föremålen kan vara gravgåvor eller ha lagts i graven för att hindra den döde från att gå igen.

De påträffade skeletten har i skrivande stund (2002) inte analyserats, varför uppgifter om kön, ålder och hälsotillstånd i livet saknas. Vad gäller datering har de döda gravlagts på Ströja medeltida kyrkogård. Flertalet torde ha begravts då den romanska stenkyrkan stod på platsen, men några kanske hör till en äldre kyrkobyggnad av trä. Att en tidigkristen kyrkogård och träkyrka kan ha funnits på platsen indikeras av ett tidigare fynd från Brahekyrkans kyrkogård, nämligen en bemålad och drakslingeförsedd gavelhäll till en Eskilstunakista (Areslätt 1988, s. 9 ff).

I samband med framprepareringen av ett skelett gjordes ett oväntat fynd, nämligen en guldgubbe (fig. 1-3). Den är till formen rektangulär och ca en centimeter stor, väger 0,1 g och föreställer en man och en kvinna stående ansikte mot ansikte, omfamnande varandra. Ytan är sliten men ändå avtecknar sig figurernas ögon och armar ganska tydligt liksom kvinnans kringleliknande håruppsättning och dräkt. Mannens klädedräkt är inte lika tydlig men kanten på en kjortel anas liksom byxorna. Liknande guldgubbar har tidigare hittats bl.a. vid Slöinge i Halland (Lundqvist 1997, s. 95).

Förutom ytslitage är nedre högra hörnet på guldgubben skadat. Skadorna och slitaget kan ha flera orsaker. De kan t.ex. ha uppkommit vid upprepade omgrävningar på kyrkogården, genom långvarig cirkulation eller bero på guldets kvalitet. Oskärpa i detaljerna kan också bero på att guldgubben präglats på en sliten patris (Watt 1999, s. 187).

Lämnar man figurframställningen och ser till fyndkontexten så är den ovanlig. Av det trettioåttio platser i Skandinavien där guldgubbar tidigare påträffats (fig. 4), är det endast ett fåtal som är kyrkor, nämligen i Eskilstuna och i Mære i Trøndelag. Vanligare är att de hittats på



Fig. 1. Guldgubbens framsida. Foto Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum. —Gold foil figure, front.



Fig. 2. Guldgubbens baksida. Foto Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum. —Gold foil figure, reverse.



Fig. 3. Guldgubbens framsida. Teckning Anders Andersson, UV-Väst. —Gold foil figure, front.

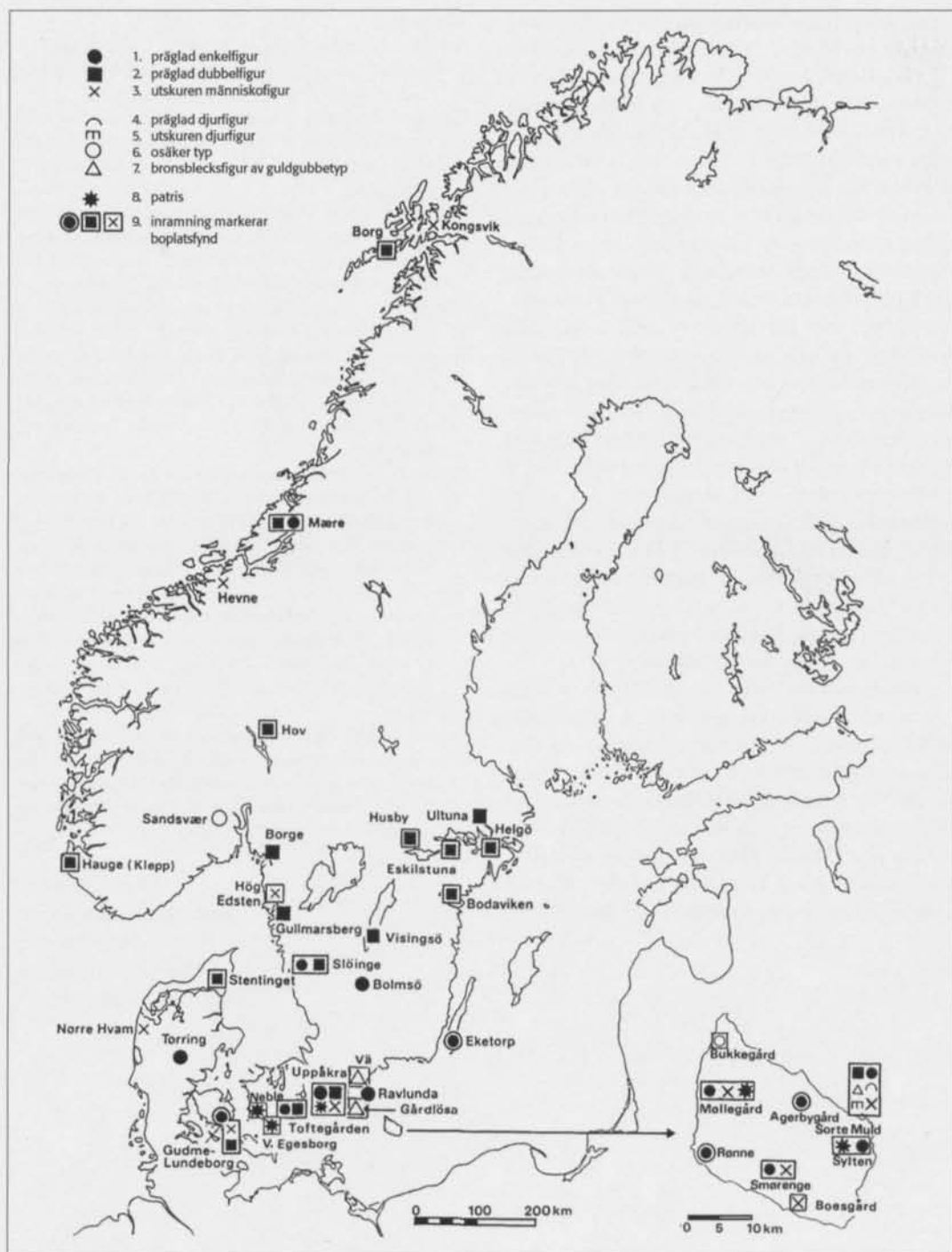


Fig. 4. Spridningskarta över fynd av guldgubbar i Skandinavien. Kartan vänligen sammanställd av Margrethe Watt år 2003. — Finds of gold foil figures in Scandinavia.

boplatser av centralplatskaraktär med handel, hantverk och kultutövning (Watt 1991, s. 98 f).

Då guldgubbar bl.a. förknippas med kultutövning i järnåldersaristokratins hallbyggnader aktualiserar fyndet i Brahekyrkan ånyo kopplingen mellan äldre kultplatser och de tidigaste kyrkorna. Att en träkyrka stått på platsen innan den romanska kyrkan byggdes antyder den tidigare omnämnda gavelhällen till en Eskilstunakista. Innan träkyrkan uppfördes tycks dock förhistoriska gravar ha funnits i området, att döma av de påträffade brända benen och spelbrickorna. Kanske har gravarna tillhört en intilliggande storgård där guldgubbar offerats i hövdingahallen i samband med kult och höviska ceremonier? Eller har guldgubben lagts som gravgåva i en järnåldersgrav? Kring detta kan vi endast spekulera. Vad vi däremot vet är att Brahekyrkan/Ströja kyrka ligger i ett omfattande boplatsoområde med hus, härdar, kokgropar och avfallsgropar från järnålder och tidig medeltid (Jansson 2000, s. 19 ff). Att det i området funnits en storgård från yngre järnålder med tillhörande gravar är därför fullt möjligt.

Fynden av skeletten och guldgubben väcker inte bara tankar kring områdets utnyttjande och kopplingen kultplats/kyrka, utan ger också upphov till nya frågor kring Visingsö som eventuell centralplats i Vätterregionen under yngre järnåldern. Frågan har tidigare diskuterats av bl.a. Martin Hansson (2000, s. 138 f), som menar att så knappast är fallet. Kanske ändrar det nya guldgubbefyndet på den bilden?

#### Referenser

- Areslätt, T. 1988. Stenfyndet på Brahekyrkans kyrkogård. *Visingsö församlingskrönika Advent 1987 – Advent 1988*. Årgång 46. Visingsö.
- Hansson, M. 2000. Visingsö och Bolmsö – öar i fokus. Nicklasson, P. (red.). *Visingsöartiklar. Tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköping.
- Jansson, K. 2000. Unikt eller allmänt? Ett långhus på Visingsö som källa till omlandskontakter. Nicklasson, P. (red.). *Visingsöartiklar. Tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköping.
- Lundqvist, L. 1997. Slöinge: om ett pågående projekt. Callmer, J. & Rosengren, E. (red.). "...gick Grendel att söka det höga huset..." *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder*. Hallands Läns museers Skriftserie 9. GOTARC serie C, Arkeologiska Skrifter 17. Halmstad.
- Redin, L. 1976. *Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör*. Acta archaeologica Lundensia, Series in quarto 10. Lund.
- Vretemark, M. 2002. *Osteologisk analys av ben från Brahekyrkans kor, Visingsö sn, Jönköpings län*. Skara.
- Watt, M. 1991. Sorte Muld, Høvdingesæde og kult centrum fra Bornholms yngre jernalder. Mortensen, P. & Rasmussen, B.M. (red.). *Fra stamme til stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Århus.
- 1999. Guldgubber og patricer til guldgubber fra Uppåkra. Hårdh, B. (red.). *Fynden i centrum: keramik, glas och metall från Uppåkra. Uppåkrastudier 2*. Acta archaeologica Lundensia, Series in octavo 30. Lund.

Kristina Jansson

Jönköpings läns museum  
Dag Hammarskjölds plats 2  
SE-550 02 Jönköping  
kristina.jansson@jkpglm.se